

כמות שהיא עתה, מלבד החללים הניכרים – שאין לצרפן. ושמה המשנ"ב לא דיבר אלא בנתפחה מחמת משקין וכדו', אבל מחמת האפיה – אין צריך למעכה כדי לשער. וצ"ב ובדיקה.

(ע"ב) 'דיחוי באיסורין'. בגדרי הדין ובמסתעף, עיין:

חלקת יואב יו"ד יא (– איסור שנפגם וחזר ותיבלו. וע"ע שבט הלוי ח"ב לח);

שבט הלוי ח"ב מב, ד (– בבאור ראית הראב"ן (ח) מכאן לענין 'חזר וניעור');

(ע' בראשונים ע"ז עג. ובתורת הבית (ד, ב) אודות איסור שנתערב והותר ושוב נתרבה חלקו בתערובת שדינו ב'חזור וניעור', אין אומרים בזה 'דיחוי' שאין דיחוי באיסורים. ואפשר שלדעתם אין זה שייך לנידון דידן שיש צד לומר דיחוי בשיעורים [ולאו דוקא לענין איסור אלא גם לענין טומאה, וכן לענין הוצאת שבת], אבל באיסור שהותר חזר ונאסר, וכמו שאין דיחוי במצוות). ברכת מרדכי ח"ב ז, ד (– שיעורי כזית, בחפצא או במעשה האכילה).

'המרבה במעשרות פירותיו מתוקנים ומעשרותיו מקולקלין' – מפני שאין דעתו להפריש גם על

העודף שנותן, ונמצא אותו עודף נשאר בטבלו (עפ"י רבנו גרשום כאן; 'שיטה לא נודע למי' קדושין נא.).

ואם דעתו שהמעשר יחול גם על העודף שנתן, לכאורה באנו לשאלת 'ברירה', שהרי לא בירר היכן המעשר והיכן החולין שעמו. אך יתכן שמ"מ הפירות שאצלו מתוקנים, כיון שהפריש וקבע את מקום המעשר באותו חלק שנתן (ע' כע"ז בים של שלמה סופ"ה דב"ק; מקדש דוד תרומות ה; עונג יום טוב לג; מעדני ארץ תרומות ג, ח).

'לא, הכא בתרומת מעשר ואבא אלעזר בן גומל הוא...' – אבל לחכמים אין להפריש תרומת מעשר

באומד. והתוס' צדדו לומר שלא נחלקו חכמים אלא לענין לכתחילה, אבל אם הפריש לפי אומדן ולא נתכוין להוסיף – אינו כמרבה על המעשרות ותרומתו תרומה. ובתירוץ השני כתבו שמחלוקתם אמורה לענין דיעבד, שלדעת חכמים הרי זה כמרבה במעשרותיו שהם מקולקלים. וכן כתב הרמב"ן (בגטין לא) והרשב"א (בביצה יג). וכן נראית שיטת הרמב"ם (תרומות ג, ט).

וזה שלא כדברי ה'כפתור ופרח' (כד) שבדיעבד מה שעשה עשוי. וכן כתב בספר שערי צדק (לבעל חיי אדם. י, יא) שכיון שבדיעבד תרומתו תרומה, ובלבד שלא נתכוין להוסיף – לכך מותר אף לכתחילה לעשות כן בדמאי. אך כאמור מהרמב"ם ושאר ראשונים משמע שאף בדיעבד אין תרומתו תרומה. ולפי זה אף בדמאי יש להקפיד.

ואולם פשוט הדבר שאם מפריש באומד, אלא שמפרש ואומר שהתרומה תחול רק על אחד ממאה – אין זה בכלל 'אומד' כלל (עפ"י מעדני ארץ תרומות ג, ט).

ע"ע שבט הלוי ח"ב רטו, ג בבאור מחלוקת התנאים בתרומות, אם תרומה עולה במאה ועוד או במאה – האם מהתורה תרומת-מעשר באחד ממאה במדויק, או מצוותו מעט יותר משום אומד יפה, כמו שצדדו התוס'.

– כיון שסובר רבי יוסי כאבא אלעזר בן גומל, לכך היה מפריש בעצמו תרומת מעשר לכהן, שכן גם לענין זה הקיש אבא אלעזר תרומת מעשר לתרומה גדולה, שיש רשות לבעל הבית לתרומה (עפ"י גטין לא. וחכמים חולקים – ע"ש בריטב"א ומאירי ועוד). וכן אמר רבי יוסי (בתוספתא תרומות א ובירושלמי שם) בעל הבית שתרים את המעשר מה שעשה עשוי.

דף נה

'שאני גרוגרות הואיל ויכול לשולקן ולהחזירן לכמות שהן'. ונראה שהוא הדין לענין שאר איסורים, כגון תאנת ערלה שנצטמקה ועמדה על פחות מכזית – היות ויכול לשלקה ולהחזירה לכמות שהיתה – חייב.

וצריך פירוש, הלא כל המצטמקים חוזרים ונתפחים במים – וצריך לומר שכולם אינם חוזרים לכמות שהן אלא באים פנים חדשות (עפ"י חזון איש עוקצין ג,ד).

לכאורה לפי זה הוא הדין לענין ברכה אחרונה, יש לשער כוית בגרוגרות וצימוקים לפי מצבם הראשון. וצ"ע. ולא דוקא תאנים וגרוגרות, הוא הדין לשאר פירות כיוצא בהן. ולאפוקי בשר זקנה שנתמעך (כפתור ופרח כד).

ובספר חדושים ובאורים (לגר"ח גריינמן שליט"א. ו, 1) נקט, שרק לענין מעשר מועילה סברא זו, מפני שכל כח הפרי נשאר אצור בגרוגרות, ויכול לשלקן ולהחזירן לכמות שהיו, הלכך מועיל זאת להחשיב שיש כאן עשירית, אבל לענין שיעורין לטומאת-אוכלין ולמאכלות-אסורות – משערים כמות שהן בנפחם. ורק לענין הוצאה בשבת מצאנו שנחלקו הראשונים (רמב"ן ורשב"א שבת צא. וע"ע במנחת חינוך – מלאכת טוחן ומלאכת מבשל) האם לשער כמות שהן, או שמא כיון שיכול לשלקן יש כאן שיעור חשוב להוצאה, אך לענין שאר דינים נראה שכולם מודים שמשערים כמות שהן ואינו תלוי בחשיבות. עד כאן דבריו. (צ"ע מדוע לא הביא דעת רבו החזו"א כדרכו).

'כל המנחות נילושות בפורשין' – שכך יפה לעיסה, ומשום הידור מצוה הוא (כמובא לעיל נג).

'אמר ריש לקיש: דאמר קרא לא תאפה חמץ חלקם אפילו חלקם לא תאפה חמץ'. יש לפרש את הכתוב כך: לא תאפה חמץ חלקם נתתי אתה מאשי קדש קדשים היא כחטאת וכאשם – כיון שנתתי אותה מאשי לחלק הכהן והריהו אוכל ממה שרבו אוכל (כמו שפרשו בויקרא רבה י, ג), לכן החלק הנאכל כמוהו כחלק הנקטר במזבח שאינו עולה חמץ, כי המנחה כולה נאכלת לד', אלא שאזכרתה נאכלת על ידי האש ע"ג המזבח, והנותר הכהנים בני אהרן אוכלים במקום קדוש. ולכן המחמץ את השירים לוקה.

ובזה מדוקדק לשון הכתוב והקטיר המזבח – ולא אמר כבכל מקום 'והקטיר המזבח' שמשמעו הכהן יקטיר על המזבח, אלא המזבח יקטיר אזכרתה לה', והנותרת יאכלו אהרן ובניו לשם מצות, ומתיחס הכתוב למזבח ולכהן כעל שני עצמים הפועלים באכילת המנחה, זה באזכרתה וזה בנותר. ולכן גם כתוב והנותרת ממנה לא 'מן המנחה' כבכל מקום (משך חכמה צו ו, י).

ע"ש עוד בפסוק י ובפרק ח פסוק לא שבאר שאיסור חימוץ השירים אמור רק בנאכל לכהנים, ולא בנאכל לבעלים. ופרש בזה כמה דקדוקים בלשון הכתובים.

כענין הזה כתב בספר 'למיסבר קראי' (לגר"צ רוטברג שליט"א. פר' צו), שלכך במנחה בלבד נאמר 'חלקם נתתי אותה מאשי', שלא כשאר זבחים שנאמר בהם סתם 'כל זכר בכהנים יאכל' – כי שירי מנחות הרי הם כחלק הנתון לאש. ובוה פרש מדוע נזכרה אכילת שירי מנחה כבר בפרשת ויקרא – מה שלא נזכר בשאר קרבנות, כי אמנם פרשה זו (בניגוד לפר' צו) אינה עוסקת אלא בהקרבת הקרבן ולא באכילתו, אלא שאכילת הכהן את שירי המנחה הרי היא מאשי ה'. וכן מובא ענין זה בכמה ספרים – ע' במובא להלן קד מספר הפרשיות.

מקרא זה נאמר בסדר צו, ופשוטה של הפרשה מדברת על מנחת סלת [ככתוב שם: והרים ממנו בקמצו מסלת המנחה...], ואכן רק בה שייך חימוץ השירים, שהרי עדיין לא נאפתה, אבל שאר מנחות אין שייך להחמיץ את שיריהן, שהרי עוד לפני הקמיצה כבר נאפו בתנור או במחבת או במרחשת. ולכן הפרשה שבויקרא העוסקת בכל המנחות, מדברת רק על קודם הקמיצה, כמו שנאמר בה כי כל שאר וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה' [והרי איסור דבש אינו קיים בשירים], ואין מוזכר בה כלל איסור כלפי השירים, שהרי שאר מנחות אי אתה מוצא בהן התחמצות לאחר הקמיצה.

וכן מדויק לשון התנא במשנתנו; פתח בלשון רבים; 'כל המנחות נילושות בפוריין ומשמרין שלא יחמיצו'. והמשיך בלשון יחיד; 'זאם החמיצו שיריה עובר בלא תעשה – כי אין זה שייך אלא במנחת סולת (קרבן אורה. וע"ש שהביא דעה מנוגדת, מגדול אחד, שהיות ומחזיר המאפה לסולתה, שייך בו שוב חימוץ).

(ע"ב) 'אמר רבי אפטוריקי'. לא נמצאו מאמרי רבי אפטוריקי בשני התלמודים ובמדרשים אלא כאן ובזבחים יב. [ובמקבילה בחולין פא.]. גם מאמרי אביו (ר' דוסתאי) מוזכרים במקומות ספורים.

'מתיב רב אדא בר אהבה ואמרי לה כדי'. 'כדי' – בחנם, [כמו 'לא שדי איניש זוזי בכדי'], כלומר, לא נזכר שם אומרו של החכם, אלא נאמר בסתם (כן פרש"י בכמה מקומות).

המהרש"ל ב'חכמת שלמה' (ריש ב"מ) הביא פירוש נוסף בשם רש"י: 'כדי' – שם חכם. וכבר העיר בסדר הדורות שלא מצא כן ברש"י. והרש"ש ומהר"ץ חיות שם ציינו לרש"י בגטין (פה: ד"ה ולורכיה). והמעין שם יזכח שכוונת רש"י הפוכה, שזו לשונו: 'כדי' – כלומר בולא כלום, באין ספר, כמו 'כדי נסבה', וכמו 'ואמרי לה כדי' שם חכם' – היינו, ללא שם חכם. לאחר בדיקה במחשב, לא נמצא בשום מקום אחר בדברי רש"י שפרש כן. וכן לא נמצא בכל הש"ס מאמר של חכם בשם 'כדי' אלא לעולם מופיע לאחר שהוזכר שם חכם פלוני: 'ואמרי לה כדי...'. (11 פעמים), ובכל אותם מקומות לא פרש רש"י מאומה. וניכרים דברי אמת ש'כדי' משמעו כבכל מקום 'בחנם'. וכן כתב הריטב"א בהדושיו לב"ב מו. וע' גם בלשון הרשב"א שבת מד: ובפי' רבנו אליקים יומא מד. ודברי רבנו המהרש"ל בשם רש"י צריכים עיון. (ע"ע 'צפונות' טז במאמרו של הר"ד לאבל).

*

ונפש כי תקריב קרבן מנחה לה' – הנה קרבן עולה רומז שהאדם ימסור נפשו לה' אף במקום שלא יגיע לו שום הנאה ואינו מרגיש שום טעם בזה, מ"מ מסכים בדעתו לעבוד את השי"ת. וזהו כנגד 'נעשה' שאמרו ישראל במתן תורה.

ו'מנחה' הוא שהאדם יחפוץ שגם הוא ירגיש טעם טוב בעבודתו. וזה כנגד 'שמע'.

(מי השלוח ח"ב ויקרא. ועע"ש בח"א)

דף נו

על הילפותות בדין 'צפון' בקרבנות השונים, ע' במובא ביוסף דעת זבחים מה.

'דרכי אחייה לאו למעוטי שוחט בצפון הוא דאתא אלא הכי קאמר אין השוחט בצפון אבל מקבל בצפון'. כלומר מכך שהוצרך הכתוב למעט שוחט מצפון, משמע שהמקבל צריך להיות בצפון. והוצרכו שני כתובים לומר שאף בדיעבד אם המקבל אינו בצפון – פסול (עפ"י שפת אמת).

'אמר רב פפא: אפאה לוקה שתים, אחת על עריכתה ואחת על אפייתה. והא אמרת... לא קשיא, הא דעריך הוא ואפה הוא, הא דעריך חבריה ויהיב ליה ואפה'. לפירוש רש"י האופה חייב שתים, אחת משום עריכה (שהאפיה – גמר עריכה היא) ואחת משום אפיה. והתוס' חולקים וסוברים שאין האופה חייב משום עריכה אלא אם עשה עם אפייתו פעולת 'גמר עריכה'.